

# БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРДА КАСБИЙ - ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ АСОСЛАРИ

*Тиллоев Улуғ Умарович, Бухоро давлат педагогика институти, Ҳарбий таълим  
факультети ўқитувчиси*

**Аннотация:** Ушбу мақолада олий таълим муассасаларида талабаларнинг касбий - педагогик компетенциясини халқаро таълим дастурлари талаблари асосида шакллантириш, замонавий ўқитиш технологияларидан фойдаланиш, таълим технологияларидан фойдаланиб дарсларни тўғри ташкил этиш, ҳамкорлик қилиш, дарсдан кейинги фаолият, лойиҳалаш ва мустақил ишлаш фаолиятида иштирок этиш, таълим жараёнида талабанинг ижодкорлик имкониятларини ривожлантириш масалалари ёритилган.

**Аннотация:** В данной статье рассматриваются вопросы формирования профессионально-педагогической компетентности студентов в высших учебных заведениях на основе требований международных образовательных программ. Использования современных технологий обучения, правильной организации занятий с использованием образовательных технологий, сотрудничества, участия в послеклассных мероприятиях, проектирования и самостоятельной работы, развитие творческих возможностей студента в образовательном процессе.

**Abstract:** This article discusses the issues of developing the professional and pedagogical competence of students in higher educational institutions based on the requirements of international educational programs. The use of modern teaching technologies, the proper organization of classes using educational technologies, cooperation, participation in after-class events, design and independent work, the development of student creative abilities in the educational process.

**Калит сўзлар:** касбий - педагогик компетенция, халқаро таълим дастурлари, замонавий ўқитиш технологиялари, ижодкорлик, мустақил ўқиш, компетентлик, мотивация, фаолият, лойиҳалаш, мустақил ишлаш, таълим жараёни.

**Ключевые слова:** профессионально - педагогическая компетентность, международные образовательные программы, современные технологии обучения, креативность, самостоятельное обучение, компетентность, мотивация, активность, дизайн, самостоятельная работа, образовательный процесс.

**Keywords:** professional and pedagogical competence, international educational programs, modern learning technologies, creativity, independent learning, competence, motivation, activity, design, independent work, educational process.

Бугунги кунда ҳар бир ўқитувчи педагогик фаолиятининг мақсади, замонавий дарс воситалари асосида ОТМда талабаларнинг таянч ва фанга оид компетенцияларини шакллантириш учун шароит яратиш ҳисобланади. Бу давр талаби. Асосий педагогик фаолият вазифаларига қуйидагилар киради: - 65 -

амалиётда замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш; - талабаларнинг таянч компетенцияларини шакллантириш учун дарс тизимларини яратиш; - талабаларнинг компетентлиги ривожланганлиги мониторингини амалга ошириш ҳамда ташқи экспертиза учун натижаларни тақдим этиш;- дарсларни унумли ташкил этиш учун интеллектуал ресурс базалари билан таъминлаш. Касбий- педагогик компетенцияси билиш вазифаларини қўйишдан бошланади.

Касбий - педагогик компетенциялари мустақил ишлаш ва лойиҳалаш фаолияти шакллантиришга ёрдам беради. Айни лойиҳалаш методи ОТМ талабаларининг халқаро таълим дастурлари талабларида кўрсатилган тасаввурни бойитишни, фикрлаш операцияларини илгари суришга, кузатиш, танлаш, натижаларни баён этишга, хулосалар чиқаришга ўргатишга ёрдам беради. Мустақил тарзда педагогик фаолиятни лойиҳалаш талабаларда ўз изланишлари натижаларини оғзаки ёки ёзма тарзда билдиришини шакллантиради. Бу ҳам яна бир касбий - педагогик компетенцияси ҳисобланади. Замонавий таълим технологияларидан фойдаланиб дарсларни тўғри ташкил этиш, ҳамкорлик қилиш, дарсдан кейинги фаолият, лойиҳалаш ва мустақил ишлаш фаолиятида иштирок этиш, ОТМда талабаларнинг касбий- педагогик компетенцияларини шакллантиришнинг муҳим шarti ҳисобланади.

С.Г.Воровщиков касбий - педагогик компетенцияни таълим олувчиларнинг ўз-ўзини бошқариш фаолияти деб изоҳлайди [1]. А.В.Хуторскийнинг таъкидлашича, касбий- педагогик компетенцияси - «... бу ўз ичига мантикий, методологик, умумқув фаолияти элементларини, мақсадни қўйишни ташкил этиш, режалаштириш, таҳлил қилиш, рефлексия, ўзини ўзи баҳолаш методларини олувчи талабанинг мустақил билиш фаолияти доирасидаги компетенциялар йиғиндисидан иборат деб таърифлайди [4]. Ўрганилаётган объектга нисбатан талаба – креатив кўникмаларни ўзлаштиради, атроф-муҳитдан ҳақиқий билимларни излаб топишни амалга оширади, ностандарт ҳолатларда ўзини кўрсатади. Бу компетенциялар доирасида халқаро таълим дастурлари таҳлил қиладиган талабаларнинг ўқиш ва тушуниш даражаси ҳамда ўқиш саводхонлиги мазмунига тегишли талаблар шаклланади. Тадқиқотчи Э.Ф.Зеер “Касбий- педагогик компетенцияси ўқув-билиш вазифаларини мустақил ҳал этиш қобилияти, ахборот ресурсларни мустақил қўллаш, ахборотларни олиш ва тизимлаштириш, мустақил ишлаш малакаларини шакллантириш” дея таъкидлайди [3]. Тадқиқотимизда халқаро таълим дастурлари талаблари асосида касбий - педагогик компетенциялари компонентлари тизимлаштирилади. Замонавий таълим жараёнида талабанинг ижодкорлик имкониятларини ривожлантиришга, билим даражасини оширишга ҳамда мустақил ишлаш қобилиятини шакллантиришга йўналтирилган.

Энг асосийси универсал ўқув фаолиятини шакллантириш ҳисобланади.

Амалиётнинг кўрсатишича, кўпчилик талабалар ўз меҳнатини мустақил - 66 тарзда ташкил эта олмайди, ўқув қийинчиликлари бор, бу ўз навбатида ўқишга қизиқишнинг йўқлиги ҳамда ўзига ишонмасликдан келиб чиқади. Яхши ўқиш, ўз қобилиятларини англаш, турли топшириқларни сифатли бажариш малакаси – компетентлик ҳиссининг юзага келишига олиб келади [2]. ОТМнинг талабаси: фан дастурида белгиланган ҳажмдаги ва даражадаги билимларга эга бўлса; амалий характердаги турли топшириқларни сифатли бажариш, мустақил ўқиш ва изланиш фаолиятининг фаол субъекти ҳисобланса, рефлексив хулққа қобилиятли бўлса; адекват ўз-ўзини баҳолай олса, ўқиш ва тушуниш даражасини таҳлил қила олса, ёш хусусиятига кўра таянч компетенцияларга эга бўлса компетентли деб ҳисоблаш мумкин. Ана шундай компетентли талаба халқаро таълим дастурлари талабларига рақобатбардош номзод бўла олади.

Касбий - педагогик компетенциялари ўз ичига қуйидаги кўникмаларни олади: мақсад қўя олиш ва унга эришишни ташкил этиш, ўз мақсадини тушунтириш; ўз фаолиятини режалаштириш; таҳлил қилиш, рефлексия, ўз-ўзини баҳолашни ташкил этиш; кузатилаётган фактларга, ўрганилаётган ўқув материалларига саволлар бера олиш, воқеа ҳодисалар сабабини излаш; ўрганилаётган асар, муаммо бўйича ўзининг тушунганлиги ёки тушунмаганлигини айтиш; билганарини оғзаки ва ёзма айта олиш; берилган саволларни ечишнинг муҳим воситалари ва йўллари, аниқ деталлари ва фактларини танлаш; натижаларни ёзиш, хулосаларни шакллантириш; ўз ўқув фаолиятини, тушунган-тушунмаганлигини назорат қилишни амалга ошириш. Ушбу кўникмаларни талабаларда мустақил тарзда амалга оширишга эришиш натижасида, келгусида ўтказилиши режалаштирилган халқаро таълим дастурларида республикамизнинг юқори рейтинг кўрсатишига эришиш мумкин.

Халқаро таълим дастурлари талаблари асосида компетенцияларни шакллантиришнинг бошланғич босқичида таълим олишга ижобий мотивацияни шакллантириш муҳим ҳисобланади [5]. Юқорида таъкидланган муаммоларни бартараф этиш учун қуйидаги вазифаларни амалга ошириш тавсия этилади: талабаларнинг касбий - педагогик компетенциясини халқаро таълим дастурлари талаблари асосида шакллантириш, замонавий ўқитиш технологияларидан фойдаланиш масаласини халқаро стандартлар асосида таҳлил қилиш, улардан фойдаланиш воситасида машғулот самарадорлигига эришиш тамойилларини аниқлаш; мазкур технологиялардан фойдаланишга қаратилган шакл ва методларнинг машғулот самарадорлигини оширишдаги аҳамиятини таққослаш, талабаларнинг мустақил ишлаш қобилиятини шакллантирувчи турли методик тавсияларни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш; - 67 ҳар бир мавзу юзасидан талабаларнинг билим ва кўникмаларини шакллантиришга қўйиладиган минимал талаблар ҳамда халқаро таълим дастурлари талаблари асосида илмий-методик тавсиялар, машғулот

ишланмаларини ишлаб чиқиш; талабаларда касбий - педагогик компетенцияларини шакллантирувчи самарали воситаларни белгилаш; машғулотда ва аудиториядан ташқари ишларда халқаро таълим дастурларига тайёргарлик кўриш учун тавсия этилган ўқув материалларидан фойдаланишга омил бўлувчи методик шарт-шароитларни яратиш, улардан фойдаланишнинг педагогик жиҳатдан мақсадга мувофиқ турли шакл, метод, воситаларни амалиётга жорий этиш; халқаро таълим дастурлари асоси ҳисобланган касбий- педагогик компетенцияларини шакллантиришнинг таълимий, ривожлантирувчи ва тарбияловчи вазифаларини ўзаро боғлиқ ҳолда амалга ошириш ва бошқалар. Халқаро таълим дастурларига мувофиқ тавсия этилаётган ҳар бир машғулот мавзусини синаш, ўқув дастурига мувофиқ келиши, талабалар ёшига мослиги, улар томонидан ўзлаштириш даражаси ва сифат кўрсаткичи, мавзуни ўзлаштиришдаги қийинчиликлар ва уларни бартараф этиш юзасидан хулосаларни ўрганиб чиқиш муҳим.

Талабаларда касбий - педагогик компетенцияларини шакллантиришда қуйидаги педагогик вазифаларни ижобий ҳал этиш мақсадга мувофиқ эканлигини англатади: талабаларнинг ёш, психологик хусусиятлари, қизиқишлари ва нимага қобилияти борлигини ўрганиш, уларда касбий- педагогик компетенцияларини халқаро таълим дастурлари талаблари асосида шаклланганлик даражасини аниқлаш ҳамда бунга имкон берувчи объектив ва субъектив омилларни ўрганиш; машғулотларни ташкил этилишини таъминлашга эътиборни қаратиш ҳамда уларни аниқ мақсадга асосланувчи лойиҳа асосида ташкил этиш, бу жараёнда талабаларнинг мустақил фаолият олиб бориши, ҳар бирининг фаоллик кўрсатишларига эришиш; самарали назорат методлар воситасида талабаларда билиш компетенциясининг шаклланганлик даражасини ўрганиб бориш ва таҳлил этиш. Ушбу вазифаларни амалга оширишда замонавий ўқитиш усуллари такомиллашади, халқаро таълим дастурларининг бош мақсади – таълим сифати ошишига эришилади. Талабаларнинг касбий - педагогик компетенцияларини халқаро таълим дастур талаблари асосида шакллантиришда мустақил таълимни ташкил этиш муҳим жараёндир.

Мустақил таълим олиш жараёнини фаоллаштириш, талабаларда мустақил таълим олишга бўлган интилиш, мавзуга оид маълумотларни мустақил тарзда ўқиб ўрганиш, мустақил таълим олиш кўникма ва малакаларини шакллантириш таълим сифати ва самарадорлигини таъминлаш меъзони бўлиб, мустақил таълим:- 68 – талабаларда шахсий, касбий, индивидуал ва ёшга оид хусусиятларни намоён қилишга; билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришга; уларнинг ўқитиладиган фанларга оид билимларини режалаштиришга; аудиторияда ва аудиториядан ташқарида олинган билимларни тартибга солишга, шунингдек назорат қилиш учун онгли равишда фойдалана билишга; ижодий қобилиятларини ривожлантиришга асос бўлади.

Мустақил иш – бу шундай билиш ўқув фаолиятики, бунда талабанинг фикрлаш кетма-кетлиги, унинг ақлий ва амалий ҳаракатлари талабанинг ўзига боғлиқ ҳамда унинг ўзи томонидан аниқланади.

Мустақил ишлар жараёни – талаба бўш вақтини мустақил тарзда мазмунли ва самарали ташкил этиши ҳамда ўз-ўзини назорат қилиши, холис баҳолай олиши. Мустақил ишлар жараёнида талаба қизиқишлари асосида билимларини янада бойитишга эришиши мумкин. Шунинг учун мустақил ишларни ОТМ талабаларидан бошлаш муҳим ҳисобланади. Мустақил ишлар жараёнида талаба бўш вақтини режалаштиради, тартибга солади, амалга оширади, натижаларни қиёслайди, ўз-ўзини баҳолайди ва назорат қилади. Мана шу тамойиллар асосида талабанинг касбий - педагогик компетенцияси ривожланади.

### **Фойдаланилган адабиётлар:**

1. Воровщиков, С.Г. Внутришкольная система учебно- методического сопровождения развития учебно-познавательной компетентности учащихся [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2011/0627-10.htm>, свободный.

2. Галиев Т.Т. Системный подход интенсификации учебного процесса. Дисс. докт. пед. наук .- Караганда, 2002. -150 с.

3. Зеер, Э.Ф. Ключевые компетенции, определяющие качество образования / Э.Ф. Зеер // Образование в Уральском регионе: научные основы развития: тез. докл. II науч.-практ. конф. - Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.- пед. ун-та. - 2002. - Ч.2. - С. 23 - 25.

4. Хуторской, А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно образовательной парадигмы образования [Текст] / А.В. Хуторской // Народное образование. - 2003. - № 5.- С. 58-64.

5. Холиков, И. (2023). HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA PEDAGOGIK KOMPETENSIYANI TAKOMILLASHTIRISHGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 43(43).

6. Холиков, И. Р. (2023). БЎЛАЖАК ОФИЦЕРЛАРДА ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШИ. *Наука и технологии*, 1(2).

7. Холиков, И. Р. (2022, May). Олий таълим муассасаси талабаларида педагогик компетенцияни шакллантириш. In *International Conference on Research Identity, Value and Ethics* (pp. 248-250).

8. XOLIQOV, I. (2022). HARBIY TA 'LIM FAKULTETI TALABALARIDA PEDAGOGIK KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH USULLARI. *Buxoro davlat pedagogika instituti jurnali*, 2(2).